

Emma Hjorths Hjem

Den røde tråd for månedens kulturminne i 2010 er "Det europeiske år 2010 for bekjempelse av fattigdom og sosial eksklusjon". Temaet har sitt utgangspunkt i EUs sosiale agenda som startet med Lisboa-strategien. Denne legger vekt på å skape like muligheter for alle som et middel til å fremme sosial solidaritet. Vi skuer tilbake på institusjoner og løsninger i Bærum gjennom tidene, i lys av denne problemstillingen.

Emma Hjorths Pleie- og Arbeidshjem for Åndssvake var landets første institusjon for denne brukergruppen, og startet sin historie 12. november 1898 med to elever i et bolighus på Sjøvollen i Asker. Allerede året etter var huset for lite og institusjonen leidde Solvang ved Asker sentrum. Da var det 34 brukere. I 1903 flyttet hjemmet til Østre Tokerud i Bærum og ble noen år senere utvidet med Vestre Tokerud. Nabogården Grini, hvor Kvindehjemmet holdt til fra 1900, ble innlemmet i Emma Hjorths Hjem etter 2. verdenskrig. I 1904 hadde pleiehjemmet et belegg på 42 pasienter, hvorav ca. halvparten kom fra Kristiania og Akershus, og resten fra hele landet. Halvparten var forsørget av fattigvesenet i pasientenes hjemkommuner, resten av foreldre, privatpersoner eller av legatmidler. Alle som kunne gjøre noe med hendene ble opplært til arbeid i huset eller på gårdsbruket.

Institusjonen ble først drevet privat. Den bar navnet til kvinnen som startet den, Emma Hjorth (1858-1921), født Lippestad. Hun avla lærerinneprøven av høyere grad i Kristiania i 1879 og startet i abnormskolevesenet samme år på Thorshaug Institut for åndssvake, hvor hun arbeidet sammen med broren Johan Anton Lippestad og to andre søsken. Arbeidet der gjorde henne mer og mer opptatt av de "dannelsesudyktige", og hun ble sterkt grepet av de åndssvakes situasjon og forholdene i familiene deres. Stipendreiser til USA og Danmark ga kunnskap og inspirasjon til å kombinere åndssvakeskolen med asyl eller pleiehjem. Opprettelsen og driften av fru Hjorths Pleie- og Arbeidshjem var i stor grad basert på Emmas målbevisste og oppfinnsomme innsamling gjennom tiggerbrev, tombola og lotterier. Pengene ble brukt til å skaffe ubemidlede friplass og til å utvikle bygningsmassen. Broren J.A. Lippestad bidro ved å opprette et legat for midler fra salget av Thorshaugskolen. De første fem årene underviste Emma Hjorth på Thorshaug, samtidig som hun tok seg av det administrative for pleiehjemmet. Etter 1903 viet hun all sin tid til hjemmet, men hovedsakelig fra Kristiania.



I 1907 etterlyste hun statens engasjement i omsorgen for de åndssvake. I årene omkring 1910 ble spørsmålet om privat åndssvakeomsorg virket som en sovepute for de offentlige forpliktelser og ansvar en gjenganger i pressen. Det ble også fokusert på kritikkverdige forhold ved pleiehjemmet. I 1911 ble det reist forslag i Stortinget om å opprette pleiehjem for undervisningsudyktige, først i Klæbu og deretter overtakelse av Emma Hjorths Hjem. I 1914 tilbød Emma Hjorth staten å overta hjemmet med 85 beboere. Eiendommen besto da av 17 større og mindre hus, dyrket mark, hager, skog og beitemark. Gavebrevet ble undertegnet i 1915 og Emma Hjorth fikk kongens fortjenestemedalje for sin innsats innen åndssvakeomsorgen samme år.

Staten var skeptisk til å påta seg dette ansvaret av økonomiske årsaker, og forholdene ble ikke bedre under statens styring, heller tvert i mot. Mange faktorer som trangboddhet, dårlig kosthold, helsetilstand, epidemier og kriger bidro til det. Det ble dessuten tatt inn flere beboere uten å øke bemanningen. Sykehuset ble bygget mellom 1927 og 1930 for å isolere de tuberkulosesmittede ved hjemmet, og Borgen ble oppført 1933-34 som avdeling for "urolige menn" (farlige og rømmelystne). I 1946 ble Kvindehjemmet på Grini rekvirert i forbindelse med at antatt åndssvake "tyskerbarn" ble overført hit fra barnehjemmet Godthaab, som var blitt en oppsamlingsstasjon for krigsbarn fra diverse lebensborninstitusjoner.



Med sykehusloven av 1969 ble omsorgen for psykisk utviklingshemmede lagt til fylkene. Dette ble innledningen til en moderne institusjon og den såkalte gullalderen på Emma Hjorths Hjem med et variert og fargerikt kollektiv for beboere og ansatte. I HVPU-reformen av 1988 ble det vedtatt at ansvaret skulle overføres til kommunene. Reformen startet i 1991 og institusjonene fikk frist til 1996 med å avvikle. Da Emma Hjorths Hjem ble lagt ned 1. juni 1996 var den landets eldste institusjon for psykisk utviklingshemmede.

I gavebrevet fra Emma Hjorth står det at eiendommen eller de pengene som kommer ut av den ved salg alltid skal komme denne gruppen til gode. Her driver i dag Regionalt Aktivitetssenter REGA som består av Emma kafé, Emma Friskhus, Emma Gjestehus, Emma Sansehus og Emma Hjorth Museum. I tillegg holder også Emma Arbeidssenter, Hegnatun Aktivitetssenter og Emma dagtilbud der. 50 psykisk utviklingshemmede bor på området i egne livsløpsboliger og med noe bistand fra den kommunale miljøarbeidertjenesten. Dissimilis og Vivil deler et av de gamle institusjonsbyggene.

Kilder:

- Akershus fylkeskommune 1998, Emma Hjorth Museum, en historie om åndssvakeomsorgen i Norge 1898-1998.
- Bakken, Tor Chr. (red) 2008, Asker og Bærum Leksikon
- Dahl, Bård Kjetil, spesialkonsulent, REGA/Bærum kommune.
- Fjermeros, Halvor, 1998, Om hundre år er allting glemt?, 100-års jubileumsskrift for Emma Hjorths Hjem 1898-1998, Bærum kommune/Emma Hjorth Museum.
- Tutvedt, Solveig, 2003, Emma Hjorth – Pioneren i norsk "Åndssvakeomsorg".
- [Uhørte stemmer og glemte steder, fortellinger fra utviklingshemmedes historie.](#)